

נר לדוד - גליון 68 כ"ד שבט תשפ"ב

בס"ד

בכ"ט שבט ימלאו 95 שנים להסתלקותו של הסבא מסלבודקא רבנו הגה"צ נתן צבי פינקל זצ"ל.

הסופר רבי דוד זריצקי לא למד בישיבות סלבודקא ובניה, ולא ספג מתורתו של הסבא באופן ישיר, אך לאחר בואו לירושלים זכה להכרות אישית ומעמיקה עם תלמידי הסבא ראשי ישיבת חברון, שם קבע את מקום תפילתו בשבת קודש, ומהם זכה לשמוע ולקבל מתורתו והנהגותיו וללמוד את משנתו החינוכית.

בשנת תשי"ט הוציאו חבר תלמידי הסבא, בראשם הגה"צ רבי מאיר חדש זצ"ל מנהל רוחני ד"שיבת חברון והרב דב כץ מחבר ספר "תנועת המוסר", את החלק הראשון של הספר "אור הצפון" ובו מבחר שיחותיו של הסבא על חומש בראשית. את הספר קידם הסופר בברכה במאמר בהמודיע בה שפך אור על משנתו של הסבא ודרך חינוכו את תלמידיו.

הספר בשלמותו יצא לאור כעשר שנים אחר כך, ואף הוא זכה למאמר מעמיק על גדולתו ושגב רוממות של האדם לאור תורתו של הסבא מסלבודקא זצ"ל.

שני המאמרים מופיעים בגליונו קורות חייו של הסבא, ותמצית שיטתו המוסרית ששורטטו בשורות ספורות על ידי הסופר בספרו "תורת המוסר", מלוים אף הם את גליונו המוקדש לזכרו הטהור של הסבא מסלבודקא זיע"א.

בברכה

מערכת "נר לדוד"

אור הצפון

האור האלוקי צפון בלבו של כל אדם, מענק הרוח ועד ננס המחשבה. אצל האחד בוקע האור ומאיר ש"י עולמות, אצל השני מספיק האור כדי ללכת מבקתתו לבית המדרש מאחורי התנור. זה בונה עולמות – והשני מחריבם. הראשון בהשתמשו במתנה הגדולה שניתנה לו – ברוח הממללא, והשני – באי השתמשו במתנה זו.

כי עולמות רבים, בלתי מתוקנים, מהם רעועים ומהם בודים מגערת החטא – עומדים על סף נשמתו של האדם ומחכים למוצא פיו, אם לשבט או לחסד. ודא עקא שאין האדם מכיר בהם, לא משום שאין הוא רואה, אלא שאין הוא יודע שהם מחכים דוקא לו, כי הוא מקטין את עצמו, והקטנות דמוחין של האדם עלול להביאו לידי שפלות שאין דוגמתה, האדם אינו מכיר בכוחותיו, אינו יודע למה הוא מסוגל, מה גדול הכוח שניתן לו מאת הקב"ה, לפיכך הוא רואה את עצמו כאחד מברואיו הזעירים של הקב"ה, ננס לגבי הלוינת הענקי, נמלה לגבי הפיל, חוט השערה לגבי ההר. מכאן שאין הוא דורש מעצמו יותר מאשר אפשר לדרוש מאת אחד הפעוטים של הבריאה. ננס במחשבתו מן ההכרח שיהא גם ננס במעשיו, ננס במעשיו מן ההכרח שהוא גם ננס במצוותיו, וכך הוא רואה את העולם הבא שלו, ננסי, פעוט כמחשבתו. וכך הוא רואה את הגהינום, הכל אצלו מוקטן בהתאם לקטנות המוחין שלו.

– זהו היסוד לכל חטאי האדם.

כי האדם היודע על גדלותו, המכיר את עצמו ואת ערכו, ידע גם מה רבו התקוות שבורא העולמים תלה בו, הוא ידע כי הקב"ה נתן את התורה רק לאדם, והתורה הזאת – הסתכל בה הקב"ה וברא עולמו, וכל אות שבה – תלי תלים של עולמות תלויים בה, וכל אות וכל תג מביאה חיים או עלולה ח"ו להמיט את המוות הנצחי. והוא – האדם, מופקד עליה, הוא היוצא

והנכנס בה, הוא המשביר לכל העולמות, העליונים והתחתונים. הוא האדם הקטן, שכל חייו אינם אלא פקעת של יסורים, שכל הוויתו, היא רגעית, הוא האדם המולך מקצה העולם ועד קצהו. הוא האדם שהמוות מחכה לו כל רגע, שתפר"ט מחלות כרוכות אחריו.

וכשם שכל חייל כשיר להיות מצביא עליון, כן כל אדם ראוי להיות המצביא של כל העולמות ו"חייל שאינו שואף להגיע לדרגת מצביא, אינו מצטיין גם בתפקידו כחייל". ככה הגדיר ה"סבא" מסלבודקא את עבודתו של האדם.

זו היתה שיטתו, על כך הוא דיבר במשך כחמשים שנה בבית מדרשה של סלבודקא, על בסיס זה הוא יסד את הישיבה, ככה הוא ניהל אותה במשך כל השנים עד שעלה השמימה בשנת תרפ"ז.

הוא החדיר בתלמידיו את ההכרה הזאת, שהם מצביאים בכוח, וכי אין להם אלא לשאוף בכל אונם להגיע לדרגת מצביא אלוקי – והם יגיעו אליה ללא ספק.

את האור הצפון הזה שבנפשו של כל אדם. התאמץ הגרנצ"פ זצוק"ל לגלות לתלמידיו, להחדיר בהם את ההכרה שהאדם הוא תכלית כל הבריאה כולה, למענו ולשמו היא נבראה, למענו ולשמו ניתנה התורה, למענו ולשמו קיים העולם. ומשיבוא האדם לידי הכרה זו, הרי הוא יגיע לידי רוממות הנפש והיא תציג לו מטרה עילאית בחיים, בחיים הקצרים, האיזמים והנפלאים שנתן לו הקב"ה: לשאוף לעליונות רוחנית, להרחיב את אופקיו, וככל אשר תרבה חכמתו, וככל אשר תגדל השגתו, כן הוא ישאף לגדלות יתר ויגדל צמאנו לעלות אל על. כי במשך חמשים שנה לימד ה"סבא", שאין מטרה סופית לפני האדם וכי תכליתו היא: עצם השאיפה לעליה מתמדת, להגיע עד לשמי מרום ושם לחתור לקראת האין סוף, היסח הדעת משאיפה זו – כמוה כירידה.

מ"אין" מוחלט נברא העולם, הרי אומר שה"אין" הזה היא הרוחניות העילאית שאין להשיגה אלא אחרי התעלות עצמית, אחרי שהאדם יגיע בעצמו, בכוחותיו הגשמיים הפועלים בהתאמה לכוחותיו הרוחניים – אם הוא רוצה בכך – לידי ה"אין" הרוחני הפועל מתחילת ברייתו של העולם ואשר פועם תמיד במסתרי נפשו.

היסח-דעת כלשהו, מורידו מהשגותיו, ממילא הוא מגיע לידי קטנות המוחין, וירידה גוררת ירידה. זהו הסוד של החטא שהאדם בא אליו. קוצר הדעת ומיעוט ההשגה מביאים אותו לידי מאוויים קטנים, פחותי ערך. מוח קטן יוצר אינסטינקטים שפלים. אולם כשיעלה האדם למעלה הראויה לו מטבע ברייתו וישקיף על עולמו, הנה יראה כי מאווייו הם תשוקות פעוטות שאין שווה להניחם, והוא עצמו יפחד מהן ויתנחם על עצמו: כיצד הגעתי לכלל זה ואני ענק הרוח וגאון המחשבה. ואל תתמהו על כך:

הרי בתקופתנו רואים את האדם על כיעורו האיום, ריקן ממצפון ודל שכל רוחני, רוחו נעכרה בו והוא מידרדר לעומק של שחיתות, כפירה ותאוה בהמית השפלה ביותר. אל תתמהו על כך, כי עצמיותו של האדם גדולה היא לאין שיעור, היא עצמה לא נשחתה כלל, הירידות שאנו עוקבים אחריהן, אינן אלא כמו גלי הים הסוערים רק עד עומק מסויים ומשם ועד לכל העומק – שקט, ה"צלם-אלוקים" של האדם אינו נשחת ואינו מסוגל להשחתה ובאפשרותו של האדם להתעלות ער לדרגה העליונה ביותר.

ב

דרך זו עוברת בכל שיחותיו של ה"סבא" במישרין או בעקיפין. וכשאנו פותחים את הספר "אור הצפון" שיצא זה עתה לאור על ידי חבר תלמידיו המובהקים – ומעיינים בה, מוצאים אנו מיד את דרכו האופיינית בה הוא חונך את אלפי תלמידיו, בה הוא הלך בעצמו ואותה הוא קיבל מרבותיו מבית מדרשו של רבי ישראל מסלנט, אלא

תורת המוסר / הרב דוד זריצקי

רבי נתן צבי פינקל – הסבא מסלבודקא

רבי נתן צבי פינקל – הסבא מסלבודקא – נולד בשנת תר"ט בעיר רוסיין – ליטא. נתינתם בעודנו נער וגדל בבית דודו בוילנא.

בגיל חמש עשרה כבר היה מפורסם לגדול בתורה. במקרה התוודע עם רבי שמחה זיסל מקלם שהכיר מיד את הברכה הצפונה בו, התחיל לטפל בחינוכו המוסרי ורנ"צ כה הושפע מאישיותו של רש"ז עד כי הכתירו לרבו והחליט להקדיש חייו להפצת תורת המוסר בעולם. רש"ז הכיר גם בכחות החינוכיים של האברך הצעיר, ולקחו לעזר במפעליו החינוכיים, ואמנם נתגלה רנ"צ כפדגוג מצוין.

ביחד עם בית התלמוד אשר בקלם, עבר גם רנ"צ לגרובין ושמש כעוזרו של רש"ז בהנהלת המוסד, אולם לאחר שנתגלו חלוקי השקפות ביניהם – יצא רנ"צ לייסד מוסדות תורה במקומות אחרים.

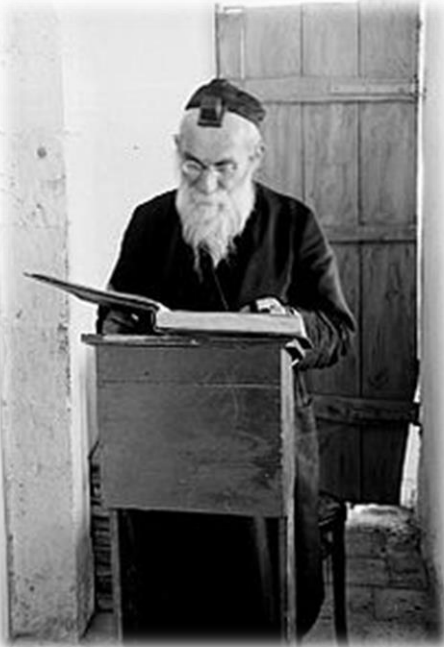
הוא הקים את כולל האברכים הראשון מסוג זה – בסלבודקא, השתתף בהנהלת הרוחנית של "כולל פרושים דקובנה" שבראשותו של הגאון הנודע רי"א ספקטור, רבה של קובנה; כמשגיח בשיבה הקטנה "אור החיים" בסלבודקא. הוא יסד קיבוץ של בחורים גדולי תורה בבית המדרש "הלויית המת", בעזרתו נוסדה ישיבת טלז המפורסמת.

בשנת תרמ"ב בערך, הניח רנ"צ את היסוד לשיבת סלבודקא המפורסמת עד היום, השקיע בה כל כוחותיו וכשרונותיו, קשר בה את גורלו לכל ימי חייו, ובמשך תקופה של קרוב לחמשים שנה, הפיץ בין כתלי הישיבה תורה ומוסר לכל העולם היהודי.

בשנת תרנ"ז יסד סניף לישיבות – בעיר סלוצק, עזר ביסודן של הישיבות במלטש, בריינסק, שצוצין, שקלוב, לודז, גרודנה. מלבד ישיבות קטנות במקומות רבים בכל רחבי רוסיה.

בשנת תרפ"ה עבר חלק מתלמידי הישיבה – לחברון ויסדו את ישיבות "חברון-סלבודקא" הקיימת עד היום. אותה שנה עלה גם הרנ"צ לארץ הקודש, לקח לידי את ניהול הישיבה ופתח בפעילות מוסרית וחינוכית גדולה. נפטר ביום כ"ט שבט שנת תרפ"ז.

שהוא התאימה לדרך מחשבתו החינוכית. כי הוא היה מן היחידים מגדולי הדור הקודם שמסרו את חייהם לחינוך דור, ואמנם עלה בידו לחנך כמה דורות לא רק של גדולי תורה, אלא, בהתאם לחינוכו, שכל מגמתם היתה לעלות, רק לעלות, שראו בעצמם את עיקרו של העולם ובהתאם לכך שמרו על עצמם, על אופיים ועל מהותם, על צלם האלוקים ועל רוממות הנפש שבם.

עבודה ענקית השקיעו העורכים בספר זה. כפי שמספר בהקדמתו הרב דב כץ. ה"סבא" לא רשם את שיחותיו, ולפי דבריו, אולי משום שהוא רצה שדבריו עצמם מפה אל פה יחדרו היטב ללב תלמידיו. עד כמה שהדבר עלה בידו, אפשר להיווכח בראותנו את ההתלהבות שבאהבתם של תלמידיו לרבה, את התקשרותם אליו עד היום – למעלה משלשים שנה לאחר פטירתו. השיחות נאספו, איפוא, משיירי דיבורים, קטעי רשימות ללא מראי מקומות וללא ביאור כלשהו, ורק גדולי התלמידים ששמעו את שיחותיו במשך שנים רבות, העיזו לגשת אל המלאכה ולהוציא מתחת ידם דבר מתוקן ללא כל דופי, הן מבחינת הלשון, והן מבחינת הסגנון והניסוח.

ואמנם הספר אשר לפנינו על שלל המחשבה הספון בו, על הגישה המיוחדת לביורו מאמרי חז"ל, על עושר הביטויים הקולעים והמרטיטים לפעמים – ראוי שימצא תמיד על שולחנו של כל אחד מאתנו. כי הוא נותן דחיפה עצומה למחשבה עצמית. הוא מגלה הרבה פנים לפניו של האדם, והרבה סודות מסודות חיו של הפרט.

ה"סבא" לא דיבר בעצמו, הוא הניח לפני שומעיו את דברי חז"ל, ניתחם בהגיגות המוצק, חיברם אחד אל אחד ונתקבלה תשזורת של פנינים המאירים את דרכו של האדם, על מדות האדם ועל דעותיו. הוא מגלה לנו, כי באין מדות אין דעות ולהיפך, וכי – כאמור לעיל – מסוגל האדם לרדת עד שאל תחתית אם הוא רק רוצה בכך, היינו אם הוא אינו רוצה לעלות, כי בזה שהאדם הוא עפר מן האדמה גלומה גם עצם גדלותו, כי כשם שהוא עלול לרדת למדרגות הפחותות ביותר, כן הוא יכול לעלות למדרגות הגדולות ביותר – והראיה רבי חנינא בן תרדיון וקלצטינורו, אדם שרצח כל ימיו זכה להיכנס ביחד עם רבי חנינא לעולם הבא.

בכוח שכנועו הוא מוליך אותנו בפרדס התורה, מוכיח בהוכחות ברורות מה זה חסד תורתי ומהי ענוותנות תורתית טהורה, כיצד מחייבת התורה את האדם, מה הן דרישותיה ממנו וכיצד אפשר לאבד את עולמו בגלל תביעה דקה מן הדקה, כמה כוח צופן דבורו של האדם, הרהורו, עפעוף עיניו וקריצת שפתיו.

אין אפשרות למצות את הספר, כי על ידי כך נתחייב למצות את שיטת סלבודקה שהוא הי' מחוללה, מרחיבה ומעמיקה. אולם כל מי שמתמצא בענייני מוסר בודאי יהיה מאושר לקבל לידי ספר שיפתח לפניו את שערי השיטה הסלבודקאית לכל הרוחב. רבים מאתנו לא התחנכו על ברכי שיטה זו, אחרת היא שיטתו של ר' ירוחם, ושונה בהרבה היא שיטתו של הגרי"ל מטלז, ויהיו כאלה שיצטרכו לעמול הרבה כדי לעמוד על שורשם ועיקרם של הרבה דברים שנאמרו בשיחות שבספר הזה, שהוא אגב החלק הראשון (ספר בראשית). אולם מובטחני כי האדם המבין כשיתעמק בשיחות המוסריות שב"אור הצפון", בודאי יתחיל להרגיש גם הוא את האור הצפון הטמון בו וכמו תלמידיו הם יעברו דף אחרי דף את כל שלבי העליה הרוחנית שהוא מגלה לנו בשיחותיו.

כי מלבד קטנות המחשבה שאנו נתונים בה, הרי גם הסביבה השפלה בה נתונה האנושות כולה משפיעה בידועין או שלא בידועין – עלינו. אנו עלולים ליפול מטה מטה ולא להרגיש כלל שנופלים אנו. שיחותיו של ה"סבא", ב"אור הצפון" יעזרו לנו להתרומם קימעא, ולו אף זרת, מן האדמה הצחיחה שאנו שוקעים בה.

וזוה שווה הרבה מאד.

*אור הצפון. מאמרי מוסר משל הגה"צ מרן נתן צבי פינקל זצ"ל ("הסבא" מסלבודקא) חלק קטן מסודר לפי פרשיות חומש בראשית – מוסד "השכל". ירושלים. תשי"ט.

המודיע. כ"ח שבט תשי"ט

האורות הצפונים

האדם מול עצמו

האור – בריאה בפני עצמו והאש – בריאה בפני עצמה. הקו המבדיל בין שתי הבריאות הללו הוא מהות המקור של בריאתם. האש היא אור בהתגשמות, העין ממששת אותה, מבחינה בתנועותיה, האש אינה מניחה לאדם להתקרב אליה, הרוחניות שבאש מיתמרת תמיד ומנסה לעלות למעלה, אלא שככל שהיא עולה למעלה היא מאבדת צורתה עד שהיא נעלמת.

ואילו האור הוא רוחניות, העין רואה אותו ואינה מסוגלת למששו, הוא בוקע תמיד מלמעלה. בשעה שהחושך חודר לפעמים לתוך האש ומטיל בה צללים, הרי האור מניס אותו.

משום כך, אולי היה צורך בבריאה מיוחדת של האור להבדילו מן החושך, ואילו באש לא נאמר בריאה, היא השתתפה עם המים כדי להתפרס על פני ראשו של האדם.

האור נשאר לצדיקים לעתיד לבוא, ומה שנשאר אצלנו זהו הנפש של האור. והוא נמצא במיליוני חלקיקים בכל אבר מאבריו של האדם, בכל תנועה, בכל ניד עפעף, בכל נשימה. עד גילוי האטום נבצר היה מבינתו להבין כי קיים מין "אין" לגבי תפיסתנו המוגבלת, שהוא כפול פי מיליונים של "יש" לפי תפיסתנו המוגבלת. וכיון שזיכנו הקב"ה בגילוי התופעה האלוהית הנדירה, הרי למדנו כי האור הנמצא בתוך האדם, הוא כוח אטומי פעיל ביותר, שמיליוני אלקטרונים מסתובבים מכוחו. כוח אדיר זה של אור כשהוא מתפוצץ הוא מוליד את משה רבינו, את הנביאים, את התנאים והאמוראים ואת הגאונים והראשונים. כוח אדיר זה הצפון באדם מוליד – תורה.

הפצצה האטומית הראשונה של אור האלוהי התפוצצה בהר סיני. וכל העולם עמד ברגעים אלה כמהופנט, מוכה תדהמה, עולמות חדשים נבראו, תפיסה חדשה נולדה, אור חדש בקע. אור האדם מול עצמו.

כלומר, התברר לאדם כי הוא כמעט כל יכול, והקב"ה עוד העיד על כך בטרם גירש את האדם מגן העדן "ועתה לא יבצר" וגו'. לפי כוחות נפשו של האדם הוא מסוגל לבנות ולהחריב עולמות, אולם יתירה מזו – הוא מסוגל להחריב את עצמו, כלומר, את כליל הבריאה שהקב"ה התפאר בו. הוא מסוגל לשפוך חומצה רוחנית על פרצופו, ואז הוא מאבד את צלם האלוהים ומקבל צורת קוף, או צורת נשר או נמלה או אפילו חזיר ל"ע.

אוי לו לאדם שמייעצים לו ללכת אל נמלה וללמוד חכמה, ללכת אל הנשר וללמוד זריזות, ללכת אל החתול וללמוד נקיות, זוהי בעיטה מבישה, אולי עוד יותר גרועה מזו אשר קבל האדם כשגורש מגן עדן.

את האדם הזה, שכוחו אדיר, שהקוליסים הנושאים על כתפיהם את כדור הארץ, הם כחגבים בעיניו, האדם הזה בעל הכוח האטומי של אור, האדם הזה המוכן להתבזות כדי ל"התפאר" שזכותם של אבותיו הקופים תעמוד לו... האדם ההורס עולמות שלו, הדורס את עצמו כאסקופה, המשחית את פרצופו, המקיז את דמו כדי להלעיט את הכלבים הצוחכים תדיר: הב, הב. את האדם הזה – מקצהו ועד קצהו, מכף רגלו ועד קדקדו – הציג לפנינו במשך עשרות שנים ה"סבא" מסלבודקא.

עד היום נבצר מבינתי להבין, למה כינו אותו תלמידיו בשם החיבה "הסבא" במקום "המורה". כך גם כינו את ר' שמחה זיסל, רבו הגדול של ה"סבא", כך גם כינו תלמידיו של ר' יוזל את רבם. תכונותיו לא היו כשל סבא, היושב לו על כסא מרופד בעל משענת גבוהה, ומטיף מוסר לנכדיו, מספר להם מעשיות על העבר. הוא היה רחוק מאותו מושג של "הטפת מוסר". הוא נטל את תלמידיו בידיו המוסריות, זרעם מחדש, קצרם, דשם פעמים בשוטים ועקרבים, פעמים בשוטים של אור מבהיק, אולם תמיד בשוטים. אחר כך לש מהם עיסה חדשה, אפאה ונתקבלו מגדנים.

כמובן שלא את כולם. לא כל זרע ראוי לצמוח, הוא חייב להירקב תחילה. וזוהי מידה גדולה להירקב... אולם מותר לומר שעל אלפים הוא השפיע, מאות יצר מחדש, נתן להם פריצוף פנים עם החוטם כדי שכולם יכירו בהם כי מעשי ידי המה לתפארת.

הפריצוף – מוסבר. אולם החוטם – למה?

כדי ללמד את האדם להריח את עצמו, את הריח הרע או הטוב הנוסף ממנו. בבחינת "והריחו ביראת ה'", כדי להריח מיד כל פגם קטן, הקטן שבקטנים, שאינו מוכר אלא ליחידים שעברו אימונים מפרכים אצל ה"סבא".

משום כך הוא מלמד באחת משיחותיו: "כי עצמיות האדם נצחית היא ועל כן פעולותיו נצחיות. וכמו בזכויותיהם של בני האדם מבליטה הנצחיות, בניית עולמות, ההעפלה עד לעבר מן המלאכים, כך גם בפגמים הקלים שבקלים של האדם יש בהם מעין נצחיות". (ראה השיחה "זכות וחובה" בחלק ב' שהופיע כעת, עמוד מ"ט).

פגמים מצאו אצל כולם, אצל כל גדולי הדורות. פגם זה אנושי, מעת שחטא אדם הראשון, אולם על האדם ללמוד להריח את הפגם שלו, להקטינו עד כמה שאפשר, בהיותו בחיר היצורים, שבידו נמסרו אלפי פצצות אטומיות, שיש בהן כדי להרוס עולמות רבים או להציל עולמות מכליון, בהינתן לו האפשרות למרוד אפילו בהקב"ה, יוצרו ובוראו, הרי הוא חייב ללא הפסקה של דקה, להציץ תמיד בעצמו, לעמוד מול עצמו ולבדוק בדיקה יסודית, מידי רגע, כיצד הוא משתמש באור הצפון בו, האם הוא פוגם חלילה, או מקיים, האם הוא משקם או מחריב, האם הוא מטמא או מטהר, מחשיך או מאיר.

ה"סבא" העמיד את האדם מול עצמו. צייר היה, אומן במקצועו. והוא צייר לפני תלמידיו את

עצמם, כיצד הם נראים, כיצד הם עתידים להיראות, העמיד לפנייהם תדיר את תמונתם, את צלמם ואת דמותם, את הגשמיות שבהם ואת האור המעורב בה.

לא, הוא היה אמנם "סבא", אבל רק ליוצאי חלציו, לתלמידיו הוא היה המורה הגדול, הפסיכולוג שכמעט ולא מצאנו דוגמתו פרט לר' ישראל, ר' שמחה זיסל, ובדורות האחרונים – ר' ירוחם והרא"א דסלר זצוק"ל, הפדגוג שהכיר את האדם על כל צדדיו. הוא יצר את הטיפוס הסלבודקאי מלא גאיוניות ופחד, מרקיע שחקים ומתפלש בעפר מפחד הפגם הרודף אחריו, שכלל שהוא מתעלה במעלות התורה, כן הוא תופס את עצמו בפגמים יותר גדולים, כן הוא רואה עצמו אחראי יותר לכל העולם, והאדם – הוא הוא העולם כולו מתהום ארעא עד רום רקיעא.

האדם מול אלוקות

"כל העולם נברא כל רגע מחדש בשביל כל יחיד" (שיחה: חידוש מעשי בראשית, עמוד נ"ג), מה עושה האדם כשהוא רואה עצמו עומד מול אלוקות המוגשת לו מידי רגע על טס של זהב מוקפת קוצים?

יש טועים ומתענווים במקום להתגאות בכבוד הזה, יש מתגאים וקורעים רקיעים בגאווה עד שמקבלים הלם מלמעלה ונופלים אובדי עשתונות. שניהם לא הכירו את העולם שנברא זה עתה למענם. הם לא העריכו את עצמם

תורת המוסר / הרב דוד זריצקי

הסבא מסלבודקא – שיטתו

רנ"צ היה אומן-פדגוג בחסד עליון. הוא חדר לנבכי נפשו של כל תלמיד. לפעמים זרק מרה בהם, ולפעמים בדרך של עדנה ורוך. הוא חייך כל רגע, ניצל כל הזדמנות, בדק אישיותו וכוחותיו של כל תלמיד וכל אחד מהם הרגיש תמיד את עינו עליו.

רנ"צ החדיר בתלמידיו את ההכרה בעליונותו של האדם, שהוא תכלית הבריאה. הכרה זו תפח רוממות בנפשו, תציג לו מטרה עליונה בחיים, ותדחוף אותו לשאיפות עליונות. כי "חייל שאינו שואף להגיע לדרגת מצביא, אינו מצטיין גם בתפקידו כחייל". ככל אשר תתרבה חכמתו ותתפשט השגתו, יתגלו לפניו אופקים חדשים, יותר רחבים, ויגדל צמאונו לעלות אל-על. אין מטרה סופית לפני האדם ותכליתו היא – עצם השאיפה לעליה. היסח הדעת משאיפה זו, כמוה כירידה.

רוב פשעי האדם באים מקטנות דמוחין, מקוצר דעת והשגה הוא יורד למאווים פחותי-ערך ואינסטינקטים שפלים, אולם כשהאדם יכיר בערכו הנשגב, יראה אז בהרבה מתשוקותיו והנה הן פעוטות מאד ופחותות ערך ויבחל בהן ובכמותן. הוא גם ירגיש באחריות הגדולה הרובצת עליו, מאחר שכל פעולה של בחיר היצורים מכה גלים בכל העולמות – להרע או להטיב.

למרות שבתקופתנו רואים אנו את האדם על כיעורו האיום, ריקן לגמרי ממצפון אנושי, רוחו נעכרה בו וכן המין האנושי הידרדר למדרון של שחיתות, כפירה ותאוות שפלות – הרי עצמיותו של האדם לא נשתנתה. הירידות הללו אינן אלא שטחיות ותחתן פועם ה"צלם אלקים", "חלק אלוך ממעל" – על כל כוחותיו הענקיים והנפלאים. ובאפשרותו של האדם בכל התקופות ובכל הזמנים, להתרומם לדרגה הגבוהה ביותר.

דבר זה אמנם כרוך בקשיים עצומים ובעבודה ענקית – אולם הוא אפשרי ובר ביצוע.

כראוי, זה מחמת עניויותו שלא במקומה וזה מחמת גאוותו הפושעת. חייל, אומר ה"סבא" שאיננו שואף להיות מצביא במשך הימים לא יהיה גם חייל טוב, האדם המסתפק במועט ברוחניות לעולם לא יבין המוטיב של המתנה הגדולה – העולם שהוא שולט בו שליטה מלאה – המוגשת לו מידי רגע. וכבר אמרו חז"ל "לעולם חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב".

הנה, עד היכן מגיעים הדברים! מי שהוא ננס מיום היוולדו, אף פעם לא יגיע לממדיו של עוג. משמע שהאדם הוא ענק מיום היוולדו, בעל כוחות נפשיים עצומים של אבותינו, וכשם שדמותו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד, כך מסוגל כל יהודי, לזכות ודמותו תיחקק בכסא הכבוד.

אילו ידע האדם מיהו – בודאי שהיה שופך את נפשו כמים לפני אלוקיו על כל חטא פעוט.

כי כבר אמרנו: הפגם של האדם – נצחי. אם לאדם יד רופפת, עלול העולם שהגישו לו – ליפול ולהתפורר. אם רגלו רועדת, עלול הוא לרמוס את העולם שלו ואף לא להרגיש בכך.

משום כך אנו מוצאים את מרבית שיחותיו של רבי נתן צבי פינקל זצ"ל, על האדם, על גדלותו, על חובותיו המוטלים עליו כמלך, או לפחות כבן מלך מלכו של עולם. משום כך הוא דרש מתלמידיו יותר מאשר אחרים, כי הוא חייבם להכיר בערכם, לא לשכוח אף לרגע כי "כל העולם נברא כל רגע בשביל כל יחיד ויחיד", היינו בשביל חיים, ברל, שמרל – אנשים דלים כמוני.

זוהי עבודה קשה שבמקדשו של האדם, להקטיר קטורת תמיד לפני הקב"ה וליזהר שלא יפול גרגיר אחד מחוץ לקדושתו, להקריב את עצמו תדיר לפניו ית' ולא לפסול את הזבח במחשבה פסולה. הוא חייב את תלמידיו שכל אחד מהם יראה עצמו "גנרל", מצביא של צבא אדיר, היינו כל העולמות העומדים לרשותו ומצפים להבל פיו. אינה דומה התנהגותו של מצביא להתנהגותו של חייל פשוט מן השורה. הוא חייב את תלמידיו לראות את עצמם תמיד ליוצרים ובוראים בזעיר אנפין, בבחינת "אני אמרתי אלקים אתם", והם

עומדים מול האלוקות המקבל שפע מהאלוקות של מעלה, והן משפיעים בחינה זו על כל העולמות. הוא חייבם להינצל ככל האפשר ממוחין דקטנות, כי אם האדם שואל את עצמו "מי אני", הרי אומר שאין הוא מכיר את עצמו, אינו רואה את פרצופו המשתקף מתוך העולם שהקב"ה ברא בשבילו זה עתה, הרי נשאר חלל ריק, והעולמות שהקב"ה יצר בשבילו, מסובכים בחלל ואינם מוצאים מקום, הוא בועט בהם שהרי אינו מכיר את עצמו.

בספר שלפנינו ישנה שיחה מיוחדת המדברת על "היסח הדעת". מושג זה מופלא הוא. כי "היסח הדעת" פירושו, שבמצב מסוים אדם מסיח את דעתו, כלומר דעתו אינה פועלת אצלו. היסח הדעת עלול להביא את האדם לכפירה ר"ל, אם מסיחים את הדעת מן הגאולה, אינם זוכים, חלילה לראותה. היסח הדעת זהו כריתת האדם מעצמו, הרחקת האדם מאלוקיו, מאמונתו, היסח הדעת פירושו: "היש ד' בקרבנו אם אין" שאלה איננה זו יכולה שתבוא רק כשמיסחים את הדעת מההתקרבות של האדם לאלוקיו.

ואם אדם מסיח את דעתו מעצמו, כך לו, המסיח את עצמו מעצמו – לא כל שכן, כי כל מה שיש לו, שהיה לו ושעתיד לבוא – הוא הבל הבלים, הכל הבל.

מן הירידה אל העליה

זרע שנרקב – סופו להצמיח.

"מכאן שהיה בורא עולמות ומחריבן עד שברא את אלו, אמר: דין הניין לי יתהון לא הניין לי". עולמות אין ספור נבראו ונחרבו, כדי שיברא העולם שאנו מתהלכים בו. "ובעל כרחנו" אומר ה"סבא" (שיחה: חורבן ובנין, עמוד

ע"א) שגם בחורבן העולמות יש חכמה רבה, שמתוך חכמה זו צמח העולם הקיים, שהכתוב אומר עליו: "בחכמה יסד ארץ".

אם נפשך לומר: חורבן, אל תקרי חורבן כפי הבנתך, אלא החכמה ליצור וליצור, לנסות ולנסות לבנות עולמות, להיווכח שעדיין לא הגעת לנקודת השיא, לטוב מאד, ויהיה לך העוז והאומץ להחריב את העולמות שיצרת ולא עלו יפה, כדי שעל ידי נסיונות אלה תוכל ליצור עולם חדש, נאה, עליו תוכל לומר "כי טוב מאד", כי גם במוות יש מהבניה. העולם, כפי שמסביר ה"סבא", הלך תמיד מן החורבן אל הבנין, מן הטומאה אל הטהרה, מן הטומאה אל הקדושה, מן השפלות אל הגדולה. עשרה דורות החריבו, עד שבא נוח והקים, ושוב עשרה דורות החריבו עד שבא אברהם והקים שוב עולם חדש, והוריד את מלכות השמים על הארץ. בא שעבוד מצרים כדי שתהיה יציאת מצרים, וביום שחבר בית המקדש נולד משיח. כך מלמד אותנו ה"סבא" מסלבדקא, כי כל חייו של האדם מלאים נסיונות, כל אדם כל שעה מתנסה במשהו, וזאת כדי להעמידו על רגליו, שידע היכן הטוב והיכן הרע, היכן נגמר החורבן ואפשר כבר להתחיל בבניה, היכן מסתתרת הטומאה, כדי שאפשר יהיה כבר ללכת למקוה וליטהר מבלי להחזיק את השרץ ביד. יש אדם טובל את כל גופו, ולבו מחוץ למי הטהרה, או ידו או רגלו או אף מוחו, מה בצע בבנין הזה של טוהר אם הוא רעוע, לפיכך יש להחריבו ולטבול שוב את כל הגוף, לרבות את האברים הפנימיים.

האדם עולה תמיד, נזרק אחורה על ידי כוחות הטומאה שבו, מקבל מכות אכזריות על ידי מידותיו המושחתות. האדם מגשש שנים רבות באפילה, כדור אנוש, כדור המבול, כדור ההפלה, האדם חושב שהוא בונה את המגדל שיעלה אותו השמימה, וזה אינו אלא חורבן בשבילו. אלא שמתוך המרידה הזאת בהקב"ה, מתוך החורבן הזה של "ויפוצו על פני האדמה", נוצרו שבעים אומות, נתיישב העולם.

כמה עולמות חייב אדם להחריב עד שיברא את עולמו. כמה מוסכמות מוטל עליו למחוק מספר הזכרונות שלו, כמה מן האקסיומות מופרכות עד שהוא מגיע לנקודת האמת. מלחמת אברהם אבינו עם עצמו, עם שכלו, עם התופעות של העולם הבנין, של הבירה ללא בעלים – עד שהוא הגיע להבין את בעל הבירה שנמצא על ידו ממש בהנעת יד בלבד.

השתלמות האדם לא תבוא אלא על ידי שידע להחריב עולמות שהקים לעצמו, כיצד מחריבין עולמות כאלה, כיצד מטאטאים את השאריות של העולמות הללו ואחר כך – כיצד מקימים עולמות חדשים בשביל האדם, כדי שיושיט ידו ויהא ראוי לקבל את העולמות הנבראים מידי רגע בשבילו. זו היתה תורתו של ה"סבא" אותה אפשר למצוא, אם כי, דומני, לא בשלמותה, בספרים "אור הצפון" שחלק ראשון הופיע לפני כשמונה שנים וחלק שני – כעת.

* * *

עבודה רבה השקיעו תלמידיו, מוציאי ספריו, בספרים אלה. השיחות לא נרשמו כהלכה, הוא עצמו ז"ל רשם רק מלים ספורות, קטעי דברים ואף פחות מזה. היה צורך לא רק לברר, לחפש את המקורות, לפענח צפונות ולהשקיע כוחות מרובים כדי להבין את הרמזים, שרשם לעצמו כנראה רק כדי להיזכר בענין השיחה. אולם יש לומר לשבחם של הגה"צ רבי מאיר חדש, המנהל הרוחני של ישיבת חברון, אחד מתלמידיו המובהקים, ושל הרה"ג רבי דוב כ"ץ שליט"א שעשו לילות כימים כדי להוציא מתחת ידם דבר נאה ומשובח הן מבחינת העריכה, הן מבחינת הלשון הקלה והמלוטשת, והן מבחינת צירופי הרעיונות והשתלשלותם במסגרת של שיחות המקלחות בשטף ומהנות הנאה רוחנית ממש את המעיין.

אין ספק ששפתיו של אותו גאון מוסרי, שהעמיד דורות של גדולי תורה ודעת, דובבות בקבר על ידי אלפי תלמידיו, גדולי תורה והוראה בכל ארצות תבל. אולם עכשיו, ביום השנה להסתלקותו, הושיבו ישיבה נוספת על קברו, אלפים שאינם תלמידיו, יתרפקו על שיחותיו לא פחות. מאשר תלמידיו.

וכך יתווספו הרבה מאד ספסלים בבית מדרשו של ה"סבא" מסלבדקא.

המודיע. כ"ו שבט תשכ"ט

להוספה לרשימת התפוצה
נא שילחו את המילה "הוספה"
לתיבת המייל "נר לדוד" – nerledovid@gmail.com